

Arcképvázlatok születésnapra

1. Petőfi Sándor

Lehalkítom a világot, lehalkítom — milyen lehet a csönd e zsvivaj alján?, vajon, mint boglyák alatt a fű, oly sárgán sarjadzó, nyirkos? —, lecsavarom ezt az úrt is kormozó lármát, szelíden koccannak össze apró bolygói a mindenségnek, lehalkítom a Földet, mélyén háborúk morognak, mammognak gépek, kattognak géppuskafészek, autók és utak, metropolisok zsongnak, mintha csak párna alól; lehalkítok üvöltést, sírást, bűn s vér robajait, csörtető ösztönt, a bömbölő Századot lehalkítom szépen; lehalkítom, s a ropant zaj rétegei alján hószagú csöndben egy szív-arc lüktet, lüktet egy szív-arc, az ős-kamaszé! Billeg egy fűszál ajkai közt és, világszabadság, motyogja csöndben és konokon. Hát ennyi, csak ennyi —

2. Tamási Áron

Kötelet font sárból, szivárványból, erdők, legelők csöndjéből, patakok, falvak morajából, jó erős kötelet, ezer-szín suhogót, s Farkaslaka fölött egyik végét földobta a mennybe. Durumót elküldte falás pálinkáért, s amíg az oda volt, kilendült kelettől nyugatig, fanyarkás mosollyal lengett óceántól Indiáig, légörvényt költött útjában, fölrebentek mezők, erdőségek, házak, s új, mesebéli alakzatokká ismét összeálltak, mert ahol legközelebb volt az éghez, szerettei földjén nagyot dobbantott mindég. Aztán egyszercsak fönnmaradt egy felhőn, ezernyi színből font kötele fordított szivárványként ragyogja be a tájat, s fekszik ő állára könyökölve, hogy ha fellegek árnya tévedne faluja fölé, elfújja. Hát, istenem —

3. Illyés Gyula

Ma élők közül legtisztábban az ő szívdobogását hallom. Józan hangok, mozdulatok meg-megcsappanó birodalmában vagyok fülelő gyermek, s valahol pontos ütemre egy hüvelykujj mellett fejsze hersen a rostban, és tőke dördül, egymáshoz koccannak tejfehér fahasábok, s hallani élesen, tisztán, a fában is miként muzsikálnak a csontok, amidőn elhalt énekek, népek váratlan derengéséből fölmerül az ő erős besenyő arca, figyelmeztető szemöldöke; ó, erdőkaréj-szemöldök, vadjaink dugdosója, bajaink riogatója, alatta egyaránt raktak tüzet lármafának s dermedést engesztelőül a százados gondok.

Es Szent Lajos király hidján a Szajmán s Erdély hegyei közt egy illyesgyulai pillanat bennem mindenütt fölsüt: egyenes derékkal tönkön vagy széken ül a puritán férfi, mélyet sóhaj, s hatalmas kézfejét másik kezére ejti, járadt, lemondó legyintés lenne e mozdulat, de alá sem hull még a kéz, föl-

parázslanak eleven tüzek a szemöldök alatt, már bujt, óv, hisz, remél és akar; öreg parasztok hessentik el illetéknéppen maguktól az ólálkodó bajt, úszó szegi föl így fejét az árban, csak erős lelkű s tiszta tekintetű férfiak —

4. Zaharia Stancu

Amikor még csupán a román pusztán volt jegenye ez a szálfá-férfi, lehajolt egy arra bandukoló mezítlábas parasztgyerekhez, tenyerébe vette, megsimogatta, és visszaengedte a földre. Azóta nem tud mit kezdeni a kezével. Tenyere válogatós lett a kézfogásban, megfontolt a tapsraverődésben, s nem ismeri a „mosom kezeimet“ gesztusát. Időnként ujjbegyével véletlenül hozzáér a világ dolgaihoz, fölzúg egy növekedő nép lelke, s eposz születik vagy költemény.

Farkas Árpád

Az utolsó klasszikus

Gondolatban ott állván Eftimiu mester ravatalánál (test szerint itthon, egy fordítás mellett), az jutott eszembe, hogy a román irodalom utolsó klasszikusát temetjük. Távolról sem abban az értelemben, hogy ezután már ne születnének olyan értékek, amelyek a román nemzeti irodalom jövőbeli örökségéhez fognak tartozni, s ebben a vonatkozásban származnak majd klasszikusnak nevezendő mai szerzőktől — hanem a klasszikus szó stílustörténeti jelentését tekintve. De úgy érzem, még ebben a tekintetben is magyarázkodnom kell. Hiszen ma is naponta keletkeznek — a román költészetben különösképpen — a stílustörténeti „klasszikus“ vonulatához csatlakozó, azt folytató-továbbépítő művek. Csakhogy ezek alkalmi jelenségek egy-egy mai alkotó pályáján, alkalmi hangulatok (rendszerint nosztalgikus hangulatok) kifejezői, Eftimiu mesternél pedig a stílustörténeti „klasszikus“ vonulatához való csatlakozás életforma volt, s egy életműben megtestesülő magatartás.

1889-ben született, s amikor — egészen fiatalon — tollat fogott, a századunk művészetében azóta lezajlott forradalmak szinte még érlelődni sem kezdtek. Nem csoda tehát, hogy a kötött formájú vers, a szonett műfaja, a klasszikus román nemzeti dráma oly jellegzetes alexandrinusa vált költői anyanyelvévé, s nem csoda, hogy ezt az anyanyelvet beszélte haláláig. Epigon volt? Értelmetlen kérdés ebben az összefüggésben, hiszen az epigonizmus, ha valahol jelenkezik, akkor a tartalomban legelső sorban — különben mindenki epigon volna, aki Petrarca óta szonettet írt, vagy verses szöveget vitt színpadra Periklész kora óta. Eftimiu, az utolsó klasszikus, klasszikus anyanyelvén szeretett megszólalni, de mindig a maga koráról beszélt és a maga korának emberéről — s annál modernebb kérdésekről, minél messzebb nyúlt vissza témáért (ami ugyancsak formai elem) a múltba, a történelembe, a görög mitológiába s a román népi mesevilágba.

És abban, hogy „klasszikusul“ is mennyire közvetlenül lehet hozzánk szólni és mirőlünk beszélni, századunk immár harmadik harmadában élőkhöz és előkről — abban épp most, a közelgő Madách-évfordulón kételkedhetünk legkevésbé.

VERESS ZOLTÁN

A falusi népőiskolákról

Amikor még az eke szarva volt az a fogantyú, amellyel a földműves az életbe kapaszkodhatott, s a tehének szarvukon hordták a holdat, s homlokukon a napot, amikor a forduló barázdákból bogarakkal, férgekkel együtt egy ország sorsa borult a paraszt lába elé — a falvakban az asszonyok nemzeteket és dalokat vajúdtak a háborgó világ elzárt terein. A városivá lett munkás faluról magával vitte ősei föld-énekeit, de hol volt már a késlekedő esővel, túlbuzgó nappal perlekedők vagy a madarakkal és virágokkal csevegők hangja, amikor nem egy ellenséges vagy barátságos természettel, hanem egy csak ellenséges történelemmel vívta a harcát a gépek igájába állatként befogott ember? De a népdalok nyelvén tanította beszélni gyermekét ott is az anya, és eszének mozgása, gondolatainak fordulatai, szinte még lélegzésének váltakozása is e dalok ritmusából fakadt, s fakad ma is.

A városban lakók száma egyre nő, de többségük, ha szüleit vagy nagyszüleit látni akarja, falura megy haza. Az emberek fele nálunk ma is falun él. A jövőendő városiakói még egy ideig azok közül kerülnek ki, akik az évszázados önfenntartás küzdelmeiben kiizzadtott törvények és az állandóan megújuló és iparosodó világ új s újabb törvényszerűségei között ingadozva várnak útmutatást mindennapi és sorskérdésekben egyaránt. A közeljövő városlakója traktoron ülve viseli el az időjárás viszontagságait, vetőgépből szórja a magot. Talpa nem a széles földön nyugszik, hanem egy keskeny vaslapon. A gépek, az acél törvényei vésik a paraszti tudat új arculatát is. S a felelősség, a közérdek, a hovatartozás új, mindjobban változó módozatai finomra csiszolják ezt az elnagyolt képet. Egy évezredes munkaforma, munkaritmus vált tarthatatlanná néhány év alatt, évezredes beidegződések lettek fölöslegesek az emberek tudatában. Rövid idő alatt hatalmas világnézeti és életérzésbeli változás rázkódtatta meg a falvakat. Lehet-e ennél szebb terep, gyönyörűbb termést ígérő lehetőség a falun élő értelmiségi számára, hogy hivatását betöltse, munkáját kibontakoztathassa? Hiszen csak aki nem akarja, az nem látja meg falvainkban a tudatosulásra irányuló szomjat, a felismerések vágyát. Hogy ezt az igényt kielégíthesse, a falusi értelmiségnek meg kell találnia azt a keretet, amelyben népművelői munkáját kifejthesse. Ez a hely a falusi művelődési otthon. Az a hely, ahol — lehet, hogy ilyesmi is előfordul — a falusi tanár, körzeti orvos, mezőgazdasági szakember nem járt soha. A községi művelődési ház igazgatója, akit ugyanakkor még néhány fontos munkaterület is leköt, képtelen átfogni a községhez tartozó többi falu kultúrházának irányítását is. Így van aztán, hogy a kijelölt felelős felel a művelődési ház teljes leltáráért, a takarításért, világításért, fűtésért, javításokért, rongálásokért, a kár megtérítéséért, a gyengén csordogáló jövedelem beosztásáért a fenntartás költségeinek fedezésére stb. Nem csoda, hogy akkor a legnyugodtabb, ha zárva van a művelődési otthon. Egyes falvak művelődési otthonainak a vezetése — véleményem szerint — még vár. A másik fontos tényező a műsortervezés. A falusi művelődési házak nem jelentenek sok helyen szervező „közép“-et, irányító szerepet a népnevelő tevékenységben. Sok helyen a falu közművelődési élete több külön csomópont körül alakul: iskolai irodalmi kör, énekkar, színjátszás, táncsoport, az ifjak színjátszó csoportja, házasemberek kultúrestje, a nőbizottság rendezvényei, a

helyi mtsz szervezte ünnepek, újoncok búcsúztatása stb. A művelődési ház esetleg a természet adja, s tevékenysége kimerül a részesedés behajtásában és a károk felbecsülésében. Ugyanakkor esetleg a szomszédos faluban élénk közművelődési munka folyik. Nem akarok elsiertett következtetést levonni, de az a tapasztalatom, hogy ott, ahol a közművelődés virágzik, a termelőszövetkezet munkaeredményei is sokkal biztatóbbak. S megkockáztatnám azt a véleményemet is, hogy egy művelődési házban vagy nagyon komoly munka folyik, vagy semmilyen. Középut ezen a területen nincs. Az emberek vágyanak a tudásra, művelődésre, szívesen veszik a hívást, és szívesen közreműködnek ott, ahol látják a hozzáértést és hivatástudatot. De a langyos látszatzugólkodásra oda sem figyelnek. Ugy gondolom, hogy a falusi népfőiskola téli előadásai jelenthetik az egyik legbiztosabb népnevelési és művelődési módozatot. Ez az a forma, amelyben a falu teljes értelmisége összhangban és sikerrel tevékenykedhet. Most, a tél elején kell megkezdeni a szervezést. A tanári kar, az egészségügyi személyzet, a mezőgazdasági szakemberek most kell hogy összejöjjenek megszervezni az eszmei és művelődési nevelőmunkát a művelődési ház keretén belül!

Amikor a századfordulón a „szólásra készítő sorsizgalom“ Ady szájába adta a szót, a visszhangtalanságnak a közéletből teljesen kihullott tömegek eszmei tapasztalatlansága, az elvont gondolkodás iránti fogékonyság hiánya volt az oka. Pusztába kiáltott szó volt: egy szellemileg fel nem vértezett, a jövő felé fel nem készített néptömegbe hullott. Ma, amikor a paraszt már nem éli fel szellemi erejét a mindennapi kenyér-bizonytalanság agyszikkasztó lidércnyomásaiban, amikor a termelési mód és a társadalmi igény hatalmas tudatbeli változásokra készíti a falut, amikor a párt elsőrendű feladatul tűzi ki az eszmei és művelődési népnevelő munka fokozását, akkor nem tekinthet önbecsüléssel magára az a falusi értelmiségi, aki nem veszi ki becsülettel részét a szellemi felfrissülés, sorstudatosítás és falvaink népe önbizalmának fokozására irányuló munkából. A cselekvésre készítő belső indítékok alsóbbrendűsége (egyéni érdek) és felsőbbrendűsége (erkölcsi, intellektuális és szellemi értékre törő motiváció) közötti éles különbségtétel nemcsak etikai fogantatású. Lélektani közhely: felsőbbrendű indítékok csak úgy határozhatnak meg egy magatartást, ha kifejlett szellemiségből fakadnak. Ne igazolja hát egyik falusi tanár, orvos vagy mezőgazdász sem a városi értelmiség egy részének gyermekét lenézését.

Vásárhelyi Géza

